

NAXÇIVAN DÖVLƏT UNIVERSİTETİ/ ELMİ ƏSƏRLƏR/ 2021, № 2 (111), 96-99

NAKHCHIVAN STATE UNIVERSITY/ SCIENTIFIC WORKS/ 2021, № 2 (111), 96-99

НАХЧЫВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ/ НАУЧНЫЕ ТРУДЫ/ 2021, № 2 (111), 96-99

SƏTTAR ZAMANOV

Naxçıvan Dövlət Universiteti

settar.zamanov@mail.ru

UOT: 347

MÜBAHİSƏLİ MƏSƏLƏLƏRİN MEDIASIYA PROSESİ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ HƏLLİ

Müasir cəmiyyətdə ictimai münasibətlər sistemi insan hüquqlarının müdafiəsində daha çevik və müasir mexanizmlərin yaradılmasını zəruri edir. Belə bir şəraitdə ölkəmizin hüquq sistemində şəxsiyyətin hüquq və qanuni mənafeələrinin müdafiəsinin ənənəvi vasitələri ilə yanaşı, yeni modellərin müəyyən edilməsi və hüququ pozulmuş şəxslərin şəffaf münasibətlər şəraitində alternativ müdafiə vasitələrini seçmək imkanlarının olması vacib məsələlərdən birinə çevrilir.

Açar sözlər: *mediasiya, mediasiya iştirakçıları, mediator, tərəflər, mediasiya prosesi*

2021-ci ilin iyulun ayının 1-dən başlayaraq ölkəmizdə mübahisələrin barışıqla başa çatmasına xidmət edən “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu qüvvəyə minmişdir. Qeyd edilən tarixdən etibarən əvvəllər ancaq məhkəmələrdə baxılmalı olan müəyyən kateqoriya işlərə mediasiya prosesi çərçivəsində baxılır və həmin prosesi keçmədən mübahisəli məsələlərə məhkəmələrdə baxılmasına yol verilmir. Bu istiqamətdə görülən işlərin yeganə məqsədi ondan ibarətdir ki, mübahisələr maksimum tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə onların mənafeyinə uyğun olaraq birdəfəlik həll olunsun. Mediasiya prosesinin cəmiyyətin həyatına müvəffəqiyyətlə sirayət etməsi, mediasiyanın cəmiyyət həyatının bir hissəsi olması üçün bu prosesin mahiyyəti ilə bağlı insanlar daha çox məlumat əldə etməlidirlər. Çünki bu proseslərin müvəffəqiyyəti insan faktorundan, bu sahədə onların məlumatlı olmasından çox asılıdır. Belə ki, mediasiya mübahisənin həllində tərəflərin əməkdaşlığına, habelə ünsiyyət və danışığa əsaslanır. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, insanlar bu prosesin mahiyyətini dərk edir və onların tətbiqinə qarşılıqlı şəkildə çalışırlar.

Müasir dövrdə mediasiya baş vermiş münaqişənin alternativ həlli üsulu kimi qəbul olunur. Hüquq sahəsi üçün tamamilə yeni olan mediasiyanın əsas məqsədi insanları məhkəmədən öncə barışığa gətirmək, mübahisə edən tərəflər arasında razılığın əldə olunmasına çalışmaqdır. Bu institutun tətbiqi vətəndaşların mübahisələrlə bağlı məhkəməyə müraciət imkanlarını asanlaşdırmaq məqsədi daşıyır.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin bu istiqamətdə qəbul etdiyi qərarlar təxirə salınmadan və müvəffəqiyyətlə icra olunur. Eyni zamanda muxtar respublika rəhbərinin diqqət və qayğısı ilə muxtar respublikamızda da mediasiyanın tətbiqi ilə bağlı lazimi işlər həyata keçirilmişdir. Hazırda muxtar respublikamda fəaliyyət göstərən mediatorlar üçün müasir iş şəraiti yaradılmış, əhaliyə daha keyfiyyətli hüquqi xidmət göstərmələri üçün iş otaqları ayrılmışdır.

Ümumiyyətlə, mediasiya dedikdə nə başa düşülməlidir? Mediasiya - tərəflər arasındakı mübahisənin mediatorun köməyi ilə könüllü olaraq həlli ilə bağlı qurulmuş bir prosesdir. İnsanlar bu prosesdə iki istiqamətdə iştirak edirlər. Birincisi, tərəflər qanunla müəyyən edilən kateqoriya işlər üzrə mübahisə edənlər mütləq mediasiyadan keçməlidirlər. Çünki ola bilər ki, tərəflər arasında hər hansısa bir razılıq mediasiya prosesində baş vermirsə, o zaman tərəflər məhkəməyə müraciət etməli olurlar. Bu zaman məcburi mediasiya prosesi mərhələsindən keçməyənlərin ərizələri məhkəmələr tərəfindən baxılmağa qəbul edilmir. İkincisi isə, tərəflər özləri əvvəlcədən mübahisəyə mediasiyada baxılması barədə razılığa gəlməlidirlər.

“Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun tələblərinə əsasən kommersiya mübahisələri, həmçinin ailə və əmək münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr üzrə məhkəməyə

müraciət etməmişdən əvvəl tərəflər ilkin mediasiya sessiyasında iştirak etməlidirlər. Göstərilən normada kommərsiya mübahisələr dedikdə hüquqi və fiziki şəxslərin iştirak etdiyi bütün kommərsiya mübahisələr başa düşülür. Ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr dedikdə nikahın davam etdirilməsi şərtləri, valideynlik hüquq və vəzifələrinin həyata keçirilməsi qaydası, uşağın yaşayış yerinin müəyyən edilməsi, uşağın və əmək qabiliyyəti olmayan digər ailə üzvlərinin saxlanılması qaydası və ailə münasibətlərindən irəli gələn digər mübahisələr başa düşülür. Eyni zamanda əmək münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr dedikdə isə həm fərdi əmək mübahisələri və həm də kollektiv əmək mübahisələrinin ilkin olaraq mediasiya prosesindən keçməsi ehtiva olunur. Əlbəttə ki, mediasiya prosesində baxılacaq işlərin siyahısı qeyd olunanlarla yekunlaşmır. “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən istənilən mülki işlər və kommərsiya mübahisələri, ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr, əmək münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr, inzibati hüquq münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrə mediasiya prosesində baxıla bilər. İlk öncə iş mediasiyada baxılması üçün mübahisə tərəfləri könüllü olaraq müqavilə bağlamalıdırlar. Belə razılışma əvvəlcədən və yaxud iş məhkəmədə baxılarkən də bağlana bilər. Hətta qanunvericilik müəyyən edir ki, əgər məhkəmə gedişi zamanı tərəflər mübahisəni barışıqla yekunlaşdırmağın mümkün olduğunu müəyyən etdikdə mübahisənin mediasiyaya keçirilməsi barədə müqavilə bağlaya bilərlər.

Mübahisələrin məhkəmədən fərqli olaraq mediasiya prosesində baxılmasının bir neçə üstün cəhətlərini qeyd edək. Belə ki, mübahisənin mediasiyada həlli mübahisə edən tərəflərin mənafeyinə hesablanmışdır. Təcrübə göstərir ki, mübahisələrin bu qaydada həlli daha mütərəqqi və səmərəlidir. Çünki mediasiya prosesində işlərə daha tez baxılaraq qərar qəbul olunur və tərəflərin əldə etdiyi barışıq sazişi dərhal tərəflər üçün məcburi xarakter alır. Lakin, məhkəmə mübahisələri uzun müddət vaxt aparır, uzun müddət məhkəmələrə gedib gəlirlər. Aşağı qanunla mediasiya prosesi 30 gün ərzində başa çatmalıdır. Bu prosesdə tərəflər sərbəstdirlər, barələrində məcburi qərar qəbul edilməsinin psixoloji təsirindən kənarlırlar, qərarı onlar qəbul edirlər və onlara kömək edən bir təcrübəli mediatorlar var. Mediasiyanın məhkəmədən daha bir fərqi isə bu prosesdə qəbul edilən qərarların xarakterindədir. Məhkəmə Azərbaycan dövlətinin adından tərəflər üçün məcburi olan bir qərar qəbul edir. Həmin qərarla mübahisə həll edilsə də, digər tərəf istər-istəməz narazı qalır. Mediasiya prosesində mübahisə ilə bağlı qərarı tərəflər özləri qəbul edirlər. Prosesi aparan mediator qərar qəbul etməkdə tərəflərə ancaq köməklik edir. Mediator hər hansı qərarın qəbul edilməsini tərəflərə göstəriş verə bilməz. Çünki mediasiya könüllü bir prosesdir. Tərəflər istənilən an mediasiyayı dayandıra bilərlər. Eləcə də məhkəmədən fərqli olaraq bu prosesdə mediatoru tərəflər özləri seçirlər. Tərəflər onların işlərinə istənilən mediatorun baxması ilə bağlı razılığa gələ bilərlər. Əgər mediatorun peşəkarlığı tərəflərdən hər hansı birini qane etməzsə, və yaxud mediatorun qərəzsizliyinə şübhə yaranarsa hər hansı bir tərəf ondan imtina edə bilər, mediasiya sessiyasını tərk edə bilər. Çünki mediatorun fəaliyyəti tərəflərin etimadı əsasında həyata keçirilir.

Mediasiya prosesində mediatorun tərəflərə daha yaxın olaraq etimad qazanması əsas şərtlərdən biridir. Mediator məhz həmin vasitələrdən istifadə etməklə tərəfləri barışığa gətirməlidir. Çünki mediasiya prosesində tərəflərin mediatora etimad göstərərək hər hansı məlumatı verməsinin heç bir təhlükəsi yoxdur. İlk növbədə mediasiya prosesində səsləndirilən bütün fikirlər, məlumatlar məxfi saxlanılır. Həm tərəflər, həm də mediator həmin məlumatların məxfiliyinə, onların yayılmamasına görə məsuliyyət daşıyır, digər proseslərdə onlardan istifadə edə bilməzlər. Bu qaydalara riayət edilməməsi məsuliyyətə səbəb olur.

Ölkə qanunvericiliyi müəyyən kateqoriya işlər üzrə məcburi mediasiyanın tətbiqinin çox böyük üstünlükləri var. Çünki bu qanun mübahisə edən tərəfləri məhkəməyədək bir masa ətrafında əyləşməyə dəvət edir. Məcburi mediasiya sessiyasında iştirak etməkdən yayınma qanunla məsuliyyətə səbəb olur. Əsas məqsəd ondan ibarətdir ki, tərəflərin münasibətlərinin sonadək pozulmadığı, münasibətlərin daha aqressiv olmadığı, bütün şansların tükənmədiyi bir məqamda tərəflər bir-birini dinləsinlər. Bir çox hallarda insanların mübahisə tərəfi ilə danışmağa ehtiyacı var. Tərəflərin danışmalarının barışıqla bitməsində mediatorların peşəkarlığının müstəsna rolu olur. Hal-

hazırda fəaliyyət göstərən mediatorlar əksəriyyəti insanlarla yüksək danışıq aparmaq qabiliyyəti olan, insanların mənəvi psixoloji vəziyyətini, yaşam tərzini başa düşən, milli-adət ənənələri yaxşı bilən, təcrübəli, peşəkar şəxslərdən ibarətdirlər. Çünki mübahisə ilə bağlı tərəfləri barışığa gətirmək üçün mediatorun istifadə etdiyi vasitələr həmin bacarıqlardan asılıdır. Mediatorun mediasiya prosesində hər iki tərəflə birgə və ya ayrı-ayrılıqda görüşlər keçirmək, əməkdaşlıq etmək, onlara şifahi və yazılı tövsiyələr vermək, gizliliyi gözləməklə ictimaiyyəti öz fəaliyyəti haqqında məlumatlandırmaq hüquqları var.

Qanunvericilikdə mediasiyanın iki cür tətbiqi əsasları var. Tərəflərin öz təşəbbüsü ilə, müqavilə bağlamaq yolu ilə müəyyən kateqoriya işlər üzrə icbari mediasiya sessiyasında iştirak etməklə. İstənilən mülki, ailə, əmək və kommertiya mübahisələri üzrə işə mediasiyada baxılması üçün tərəflər əvvəlcədən, mübahisə başlamamışdan əvvəl, mübahisə başlayanda, hətta iş məhkəmənin baxış prosesində belə razılıq əldə edə bilirlər ki, həmin mübahisəyə mediasiyada baxılsın. Bu halda işə tərəflər işin mediasiyaya verilməsi barədə müqavilə bağlayacaqlar. Qeyd olunanlardan belə nəticəyə gəlmək olur ki, məhkəmə prosesinin istənilən mərhələsində məhkəmə işin hallarını nəzərə alaraq öz təşəbbüsü ilə, yaxud tərəflərdən birinin müraciəti əsasında onlara mübahisənin mediasiya vasitəsilə həllini təklif edə bilər. Tərəflər arasında “Mediasiya prosesinin tətbiqi barədə müqavilə” bağlanarsa, məhkəmə icraatı barışıq sazişi və mediasiya prosesinin nəticələri barədə protokol təqdim edilənədək dayandırılır.

Ölkəmizin son dövrlər əldə etdiyi nailiyyətlər şəffaflığın dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edilməsi ilə bağlıdır. Mediasiya institutu ölkəmiz üçün yenilik olduğu üçün mediasiya prosesində ilkin olaraq kommertiya, ailə və əmək münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrə məcburi olaraq mediasiya sessiyalarında baxılır. Yəni qeyd olunan işlər üzrə müraciətlər artıq məhkəmə proseslərindən öncə mediasiyada baxılır. Bu cür işlər üzrə tərəflərin ilkin mediasiya sessiyasında iştirak etdiyi andan mediasiya prosesi başlanmış sayılır. Tərəflərə ilk mediasiya sessiyası barədə məlumat verilir və onlar mediasiya prosesində bilavasitə və ya nümayəndələri vasitəsilə iştirak edə bilər, vəkillərin, tərcüməçilərin, müvafiq sahədə ekspert və mütəxəssislərin köməyindən istifadə edə bilirlər. Tərəflərin razılaşması ilə onlara qərar qəbul etməyə kömək edə biləcək digər şəxslər də mediasiya prosesində iştirak edə bilər. Tərəflər öz mövqelərinə və mübahisənin həlli şərtlərinə dair təkliflərini yazılı və ya şifahi şəkildə bildirirlər. Mediasiya prosesində tərəflər mübahisənin həlli şərtlərinə dair razılığa gələ bilirlər. Mediasiya prosesinin hər hansı mərhələsində mediator mübahisənin həlli məqsədilə tərəflər üçün öhdəlik nəzərdə tutmayan şifahi və ya yazılı təklifi irəli sürə bilər. Mediasiyanın uğurlu nəticəsi olaraq tərəflər arasında barışıq sazişi bağlanır. Barışıq sazişi ilə tərəflər mübahisənin həlli ilə bağlı müəyyən şərtlər əsasında razılığa gəlirlər və sazişin şərtlərini özləri müəyyənləşdirirlər. Barışıq sazişi imzalandığı gündən tərəflər üçün məcburi xarakter daşıyır. Barışıq sazişində tərəflər başqa müddət müəyyən etməsələr, saziş imzalandığı gündən 10 gün müddətində könüllü şəkildə icra olunmalıdır. Barışıq sazişinin könüllü icrasından boyun qaçırma Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə uyğun olaraq barışıq sazişində müəyyən olunan məsuliyyətə səbəb olur. Əgər barışıq sazişinin könüllü icrasından imtina olursa, tərəf barışıq sazişinin məcburi icrası üçün məhkəməyə müraciət edə bilər. Barışıq sazişi məcburi icra edilməsi üçün məhkəmə tərəfindən müvafiq qaydada təsdiq olunur. Mediasiya prosesi barışıq sazişinin bağlanması ilə nəticələnmədiyi hallarda mediator mediasiyaya xitam verir və bu barədə tərtib edilmiş müvafiq sənədi tərəflərə təqdim edir. Məhz bundan sonra tərəflər həmin sənədi əlavə etməklə ümumi qaydada məhkəməyə müraciət edə bilirlər.

Bir daha qeyd etməliyəm ki, mediasiya yalnız mübahisələrin alternativ yollarından biridir. Burada tərəflər mübahisəli məsələləri danışıqlar yolu ilə üçüncü neytral şəxsin yəni peşəkar mediatorun vasitəsilə həllinə çalışılan bir prosesdir. Əlbətdə ki, uzun-uzadı məhkəmə çəkişmələrini bir kənara qoyub müəyyən güzəştlərlə barışıq sazişi ilə əldə edilməsindən daha qiymətli və dəyərli nə ola bilər. Bu proses zamanı mübahisələrin həllində güzəşt etməklə ürəyimizdəki ədavət və kini bir kənara qoymalı, sağlamlığımızın qaydına qalmalıyıq.

ƏDƏBİYYAT

1. Ruslan Mirzəyev. Mediasiya-Nəzəriyyə və Azərbaycan təcrübəsi. Bakı: 2020
2. “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: 29 mart 2019-cu il № 1555-VQ
3. Vidadi Mirkamal, Natiq Abdullayev. Müqavilələrin alternativ həlli üsulları, beynəlxalq sənədlər, şərhlər və qanunvericilik. Bakı: 2009.

SUMMARY

Sattar Zamanov

SOLUTION OF CONTROVERSIAL ISSUES WITHIN THE MEDIATION PROCESS

The system of public relations in modern society necessitates the creation of more flexible and modern mechanisms for the protection of human rights. In such a condition, along with traditional means of protecting the rights and legitimate interests of an individual in the legal system of our country, one of the important issues is the identification of new models and the possibility of choosing alternative means of protection in conditions of transparent relations of people whose rights have been violated.

Key words: *mediation, mediation participants, mediators, parties, mediation process*

РЕЗЮМЕ

Саттар Заманов

РЕШЕНИЕ СПОРНЫХ ВОПРОСОВ В РАМКАХ ПРОЦЕССА МЕДИАЦИИ

Система общественных отношений в современном обществе требует создания более гибких и современных механизмов защиты прав человека. В таких условиях наряду с традиционными средствами защиты прав и законных интересов личности в правовой системе нашей страны одним из важных вопросов становится выявление новых моделей и возможность выбора альтернативных средств защиты в условиях прозрачных отношений лиц, права которых нарушены.

Ключевые слова: *медиация, участники медиации, медиатор, стороны, процесс медиаторства.*

Мəqaləni çapa təqdim etdi: hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Qəhrəman Behbudov
Məqalə daxil olmuşdur: 4 noyabr 2021-ci il
Çapa qəbul edilmişdir: 2 dekabr 2021-ci il